

Łukasz Roman

Akademia Obrony Narodowej

POLEMOLOGICZNE ASPEKTY BADAŃ W NAUKACH O OBRONNOŚCI

Streszczenie

W niniejszym artykule zostały scharakteryzowane poszczególne elementy podejścia polemologicznego w badaniach natury konfliktów zbrojnych i wojen, które mogą stanowić przypuszczalne rozwiązania problemów, które nurtują nas od wieków. Podejście to stwarza sprzyjające warunki do koordynacji wysiłków badawczych prowadzonych w różnych dziedzinach i dyscyplinach naukowych, na rzecz osiągnięcia celów wskazujących na przyczyny rodzących się sytuacji konfliktowych i na możliwe sposoby im zapobiegania. Mogą one stanowić istotne źródło i podstawę wzbogacania wiedzy w teorii nauk o obronności i nauk o bezpieczeństwie, czyli przede wszystkim tych kwestii, które dotyczą obronności państwa oraz działań na rzecz bezpieczeństwa, zwłaszcza regionalnego i globalnego. Artykuł pt. Polemologiczne aspekty badań w naukach o obronności ma charakter specjalistyczny oraz przedstawia obszar i zakres wiedzy polemologicznej. Autor przedstawił genezę, istotę i tożsamość nauk o obronności i nauk o bezpieczeństwie, które zastąpiły uprzednio uprawiane nauki wojskowe. Opisał relacje polemologii z innymi naukami pokrewnymi, kładąc głównie nacisk na interdyscyplinarną analizę problemów wojny i pokoju wraz z wykorzystaniem źródeł wiedzy z innych dyscyplin. Ponadto w klarowny sposób Autor przedstawił definicję, istotę oraz przedmiot badań polemologii. Treść merytoryczna niniejszego artykułu zawiera zarówno własne przemyślenia, wyniki badań, oceny i opinie, jak i aspekty zaprezentowane w oparciu o udokumentowane źródła wiedzy.

Wprowadzenie

Wojna towarzyszyła cywilizacji we wszystkich znanych i opisanych przez historyków epokach. Była stymulatorem postępu technologicznego, przenoszenia nowych idei, jak i przyczyną wszelkich zniszczeń, ofiar i nieszczęść. Od zarania dziejów wojna stanowiła przedmiot zainteresowania wielu myślicieli, filozofów i polityków. Na przestrzeni dziejów wojna postrzegana była krańcowo – od dobrodziejstwa do tragedii, z którą związany jest rozwój cywilizacyjny oraz wszelkie nieszczęścia, które mogą spotkać człowieka. Wojna przez wieki uznawana była za mechanizm rozwoju cywilizacyjnego, który starano się zidentyfikować oraz zrozumieć fenomen tego zjawiska, przy jednoczesnym poszukiwaniu odpowiednich środków i metod jego eliminacji.

Analizą istoty i natury wojen i konfliktów zbrojnych zajmuje się wielu specjalistów z różnych dziedzin i dyscyplin naukowych. Można również stwierdzić, że owe badania są zależne od przedmiotu i zakresu zainteresowania poznawczego. Ponadto polemologia, w odróżnieniu od sztuki (nauki) wojennej, nieustannie zmierza do poznania kwintesencji konfliktów zbrojnych i wojen w uniwersalny i powszechny sposób, korzystając jednocześnie z interdyscyplinarnych wyników badań.

Miniona dekada miała istotne znaczenie w procesie ewolucji i przemian dokonujących się w obszarze nauki i szkolnictwa wyższego w Polsce. Dotychczas szeroko rozumiana problematyka bezpieczeństwa, wojen i konfliktów zbrojnych była przedmiotem zainteresowania i poznania politologii, socjologii, filozofii, a nade wszystko nauk wojskowych. Stąd też po wieloletnich dyskusjach formalnie nauki wojskowe zostały zastąpione, jako jednocześnie dziedzina i dyscyplina naukowa, dwoma dyscyplinami wchodzącymi w skład dziedziny nauki humanistyczne, a od października 2011 roku nauki społeczne. Dyscypliny te to nauki o obronności oraz nauki o bezpieczeństwie¹.

Geneza i tożsamość nauk o obronności

Obronność w ostatnim okresie przeszła niezwykle burzliwe, dynamiczne i spektakularne zmiany, zarówno w sferze teoretycznej jak i praktycznej. Jeszcze do niedawna kojarzona była ze sferą militarną (wojskiem, armią, siłami zbrojnymi), a jej synonimem była obrona narodowa². Idea tej definicji w węższym znaczeniu wynikała głównie z tego, że dla wielu grup, elit i jednostek społecznych obronność ściśle związana jest z armią, siłami zbrojnymi, to nic innego jak siła militarna, czyli wielkość armii i potęga rażenia środków walki.

Pod koniec XX-go wieku terminologiczne aspekty obronności nabrały innego znaczenia, a prekursorem tego kierunku był profesor S. Koziej, który definiował obronność jako dziedzinę bezpieczeństwa narodowego obejmującą: „zintegrowane przeciwstawianie się zagrożeniom polityczno-militarnym przy wykorzystaniu wszystkich – wojskowych i cywilnych – zasobów państwa, zorganizowanych w system obronności [...]”³. Zauważalne są istotne związki i zależności między obronnością a bezpieczeństwem, można stwierdzić, że obronność – w szerokim rozumowaniu – to zespół cech i atrybutów danego podmiotu (człowieka, jednostek, grup, społec-

¹ B. Szulc, *Problemy tożsamości nauk o bezpieczeństwie i nauk o obronności*, [w:] *Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego*, red. P. Sienkiewicz, M. Marszałek, H. Świeboda, t. IV, Wyd. Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2012, s. 39.

² S. Koziej, *Obronność Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1989 – 2009*, Warszawa 2010, s. 16.

³ Ibidem, s. 36.

czeństw) oraz podejmowanych przez niego działań i stwarzanych sytuacji w odniesieniu do rzeczywistości, które mają służyć w celu umacniania i zapewniania bezpieczeństwa. Można wywnioskować, że obronność to szczególna właściwość podmiotu – systemu, która jest rozpatrywana w wymiarze personalnym i strukturalnym oraz podejmowane przez te podmioty działania służące zapewnieniu ich bezpieczeństwa⁴.

Terminologia „obronności” z pewnością może wywoływać wiele kontrowersji. Bez wątplenia pojęcie to jest niezmiennie, aczkolwiek może odzwierciedlać różne aspekty i być używane w wielu sytuacjach. W zasadniczym i głównym znaczeniu „obronność” dotyczy wszelkich praktycznych możliwości odparcia agresji, związana jest również z odpowiednim przygotowaniem państwa, jego struktur społecznych i wojska do działalności obronnej. Ponadto termin ten ma zasadniczy związek z uświadomieniem społeczeństwu – zgodnie z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej – że „obowiązkiem obywatela polskiego jest obrona Ojczyzny”⁵, jak również dotyczy danej sfery działalności państwa, która przede wszystkim jest odpowiedzialna za jego stan⁶. „Obronność” jest również utożsamiana z potrzebą obrony i ochrony kraju oraz jego obywateli, dóbr kultury czy wartości ekonomicznych. Dotyczyć może praktycznych i konkretnych perspektyw na odparcie wszelakiego ataku, jest też związana z uzbrojeniem sił zbrojnych, ich zdolnością bojową, a także samym przygotowaniem społeczeństwa do obronnej działalności.

Rzeczywistość sfery polityczno-społecznej swoją drogą ewolucji w Polsce przeżywała po zakończeniu drugiej wojny światowej, kiedy to w urzędowej klasyfikacji dziedzin nauki funkcjonowały nauki wojskowe. Za rozwój tych dyscyplin naukowych na przełomie lat pięćdziesiątych XX-go wieku była odpowiedzialna Akademia Sztabu Generalnego, której zarazem postawiono najistotniejsze zadania w sferze kształcenia, edukacji, szkolenia oraz przygotowania żołnierza-oficera do objęcia służbowych stanowisk wymagających wyższych studiów wojskowych oraz prowadzenia prac naukowych w zakresie wiedzy wojskowej⁷. Kontekst historyczny ukazuje, że zgodnie z ówczesnie obowiązującymi zasadami, to właśnie akademie wojskowe miały prawo nadawania stopni naukowych w zakresie nauk wojskowych oraz nauk, które były wymienione w przepisach o szkolnictwie wyższym i pracownikach nauki⁸. Taki stan rzeczy miał praktycznie miejsce do początku XXI-go wieku. Ponadto istotny jest fakt, iż nauki wojskowe traktowane były jako jedna z dziedzin nauki w Polsce, zostały umiej-

⁴ S. Koziej, *Między piekłem a rajem. Szare bezpieczeństwo na progu XXI wieku*, Toruń 2006, s. 8.

⁵ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, (Dz. U. z 1997 r. Nr 78), art. 5.

⁶ J. Bogusz, Z. Kosyrz, *Kształtowanie postaw patriotyczno-obronnych młodzieży*, Warszawa 1979, s. 31.

⁷ Dziennik Ustaw 1951 r. nr 17, poz. 134.

⁸ Dziennik Ustaw 1952 r. nr 49, poz. 324.

scowione w Uchwale Centralnej Komisji do spraw Stopni i Tytułów z dnia 24 października 2005 roku w sprawie określenie dziedzin nauki i dziedzin sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych⁹.

W 2011 roku, na mocy Uchwały Centralnej Komisji do sprawy Stopni i Tytułów z dnia 28 stycznia, zmieniającej uchwałę w sprawie określenie dziedzin nauki i dziedzin sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych, nauki wojskowe z dniem 24 marca 2011 roku zostały oficjalnie skreślone z listy dziedzin nauk w Polsce¹⁰. Warto również podkreślić fakt, że w zasadzie w uchwale tej nie ukazano związków nowo powołanych dyscyplin ze skreślonymi naukami wojskowymi, a także nie sprecyzowano konkretnych zasad kontynuowania dorobku usuniętej dziedziny nauki polskiej. Ponadto nowo wyłonione dyscypliny ulokowano w naukach humanistycznych, których obszar badawczy dotyczy praktycznie zjawisk kultury i ich historycznego rozwoju. Następną decyzją administracyjną w formie rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 roku¹¹, nauki o bezpieczeństwie i nauki o obronności zostały umiejscowione w dziedzinie nauk społecznych, traktowanych jako zespół nauk zajmujących się społeczeństwem oraz zjawiskami i procesami społecznymi analizowanymi z różnych punktów widzenia (Tabela 1).

Tabela 1. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 8 sierpnia 2011 r.

Obszar nauk społecznych	Dziedzina nauk społecznych	nauki o bezpieczeństwie
		nauki o obronności
		nauki o polityce
		psychologia
		socjologia
	Dziedzina nauk ekonomicznych	ekonomia
		nauki o zarządzaniu
	Dziedzina nauk prawnych	prawo
	

Opracowanie własne na podstawie: W. Kaczmarek, *Tożsamość nauk o obronności*, [w:] *Obronność – teoria i praktyka*, red. J. Wołęjszo, R. Jakubczak, Warszawa 2013.

Przedstawione etapy i sposoby administracyjnego podejścia przyczyniły się do tego, że w środowisku naukowym, związanym dotychczas z naukami wojskowymi, zaistniała niebagatelna potrzeba zidentyfikowania podstaw tożsamości ontologicznych, epistemologicznych i metodologicznych nowych dyscyplin naukowych – przede wszystkim nauk o obronno-

⁹ Monitor Polski 2005 nr 79, poz. 1119.

¹⁰ Monitor Polski 2011 nr 14, poz. 148.

¹¹ Dziennik Ustaw 2011 nr 179, poz. 1065.

ści. Stąd też zrodziła się również potrzeba rozwiązania problemu ewentualnego rozgraniczenia obszarów badań naukowych (dawnych nauk wojskowych) pomiędzy dwie nowo powstałe dyscypliny.

Nauki o obronności i nauki o bezpieczeństwie, jako dyscypliny wyłonione z byłych nauk wojskowych wymagają identyfikacji i rozwoju w obecnych i prognostycznych uwarunkowaniach. Ponadto problemy wojny i pokoju, które zajmują określone miejsce w świadomości społecznej oraz poglądach naukowców, nadal są przedmiotem zainteresowania badawczego, są uprawiane przez różne dyscypliny nauk społecznych.

Nowopowstałe i powołane do życia nauki do obronności skłoniły wielu badaczy do prób ich zdefiniowania i przedstawienia ich podstaw teoretycznych. Wielce prawdopodobne jest, że na usytuowanie, a zarazem wydzielenie tychże dyscyplin naukowych, istotny wpływ miało wstępne ustalenie przedmiotu ich badań, który obejmuje: „problematykę obronną państwa w zakresie systemu obronnego państwa, teorii sztuki wojennej, w tym strategii, sztuki operacyjnej i taktyki. Przedmiotem badań tej dyscypliny są przygotowania obronne państwa, organizacja i rozwój systemu obronnego państwa, w tym sił zbrojnych, a także organizacja i prowadzenie działań obronnych, operacji wojskowych, dowodzenie oraz szkolenie wojsk. Badania w tej dyscyplinie powinny służyć tworzeniu podstaw teoretycznych i rozwojowi systemu obronnego państwa oraz teorii sztuki wojennej i kierowania wojskami”¹².

Kolejna definicja ukazuje, że nauki o obronności obejmują problematykę obronną we wszystkich sferach konstytucyjnej egzystencji państwa i jego obywateli. Ich celem jest identyfikowanie wszystkich zagrożeń i kreowanie działań ukierunkowanych na kształtowanie szeroko rozumianego systemu obronnego państwa. Przedmiotem badań w tym aspekcie są przede wszystkim stany sytuacyjne, procedury i związki przyczynowo-skutkowe oddziałujące przez pryzmat wpływów zarządzania i dowodzenia na efekty jakościowe zjawisk generowanych tymi wpływami. Inna definicja podkreśla, że nauki o obronności skupiają się na roli sił zbrojnych w środowisku bezpieczeństwa międzynarodowego. W związku z tym przedmiotem badań są siły zbrojne, ich zadania, rola i ewolucja, a także sposób, w jaki wpływają one (pozytywnie i negatywnie) na bezpieczeństwo na świecie¹³.

Według opinii ekspertów, którzy zajmują się obronnością, przyjęto rozwiązanie, iż nauki o obronności „obejmują teoretyczne podstawy służące rozwiązaniom w zakresie przygotowania, działalności i funkcjonowania

¹² B. Szulc (red.), *Metodologiczne i edukacyjne wyznaczniki nauk o obronności*, Warszawa 2013, s. 50-51.

¹³ J. Wołęjszo, R. Jakubczak, *Obronność – teoria i praktyka*, Warszawa 2003, s. 27.

systemu obronnego (państwa, sojuszu), w różnych warunkach i stanach jego funkcjonowania i aktywności”¹⁴.

Specjaliści nauk o obronności jednomyślnie uznają, że przedmiot badań tej dyscypliny utożsamiany jest z systemem obronnym państwa, jego przygotowaniem i rozwojem w aspekcie procesów kształtowania i doskonalenia zdolności obronnych. Proponują także, by przedmiot tychże dyscyplin traktować jako wszelkie procesy rozwoju i funkcjonowania systemów obronnych bądź jako ogół potencjału ludzkiego i rzeczowego, który składa się na realną siłę obronną państwa.

Natomiast nauki o bezpieczeństwie obejmują całokształt problematyki bezpieczeństwa w wymiarze narodowym i międzynarodowym. Przedmiotem badań tej dyscypliny są współczesne systemy bezpieczeństwa w wymiarze militarnym i niemilitarnym oraz ich funkcjonowanie na różnych poziomach organizacyjnych. Systemy te obejmują działania instytucji o charakterze państwowym, rządowym i samorządowym, przedsiębiorców i organizacji społecznych. Obszar działania w zakresie tej dyscypliny powinien służyć tworzeniu teoretycznych podstaw i rozwojowi systemów bezpieczeństwa międzynarodowego i narodowego oraz systemów operacyjnych funkcjonujących w obszarze bezpieczeństwa¹⁵.

Z powyższych definicji wynika, że bezpieczeństwo i obronność są kategoriami bliskoznacznymi, nie można jednoznacznie wydzielić i zdefiniować obszarów zainteresowania obu dyscyplin. Stąd też istotnym problemem było wydzielenie (rozdzielenie) nauk o obronności i nauk o bezpieczeństwie. Aczkolwiek kwestie bezpieczeństwa i obronności są ze sobą nierozzerwalnie połączone, a ponadto wiele zagadnień nie da się jednoznacznie rozpatrywać i analizować rozdzielnie.

Powyższe rozważania wskazują dość szeroki przedmiot zainteresowania nauk o obronności i nauk o bezpieczeństwie, a ponadto wszelkie kwestie związane z bezpieczeństwem, obronnością oraz wojną wymagają prowadzenia badań o charakterze interdyscyplinarnym, ponieważ dotyczą człowieka, a w zasadzie społeczeństw.

Identyfikacja wiedzy polemologicznej

Początek etapu rozwoju polemologii jest ściśle utożsamiany z zakończeniem II wojny światowej. Za głównego twórcę, prekursora i zarazem ojca terminu *polemologia* powszechnie uznawany jest francuski wybitny

¹⁴ Ibidem, s. 28.

¹⁵ Nauki o obronności i nauki o bezpieczeństwie powstały zgodnie z *Uchwałą Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów* z dnia 28 stycznia 2011 r., która zmieniła uchwałę w sprawie określenia dziedzin nauki i dziedzin sztuki oraz dyscyplin naukowych i artystycznych formalnie zastąpiły uprzednio uprawiane nauki wojskowe.

ekonomista i socjolog – Gaston Bouthoul. Był dyrektorem pierwszego na świecie instytutu polemologicznego (*L'Institut Francais de Polemologie*), powołanego w 1945 roku w Paryżu. W swoim największym dziele *Traite de polemologie. Socjologie de guerre* (w polskim tłumaczeniu: *Traktat polemologiczny. Socjologia wojny*), które zawiera kwintesencję jego teorii i poglądów, przedstawił słynne stwierdzenie *Od poznania wojny do poznania pokoju* lub w innym ujęciu – *Jeśli chcesz pokoju, poznaj wojnę*, podkreślając zarazem konieczność zidentyfikowania zjawiska wojny, ażeby zapewnić utrzymanie i zagwarantowanie pokoju oraz uniknąć przyszłych konfliktów zbrojnych. Określa ono sposób postępowania polemologów akcentujących konieczność poznania natury, etiologii i istoty wojny przed przystąpieniem do poznawania pokoju. Poznanie wojny może przyczynić się do stworzenia ram do poznania pokoju. Założeniem polemologii jest obserwowanie zjawiska wojny w sposób podobny badaniom innych zjawisk społecznych. Zatem można stwierdzić, że polemologia obejmuje naukowe badania nad wojną, pokojem i konfliktami zbrojnymi, czyli nierozzerwalną triadą życia społeczeństw¹⁶.

Teoretyczne podstawy polemologii

Jeżeli po raz pierwszy spotykamy się z jakimś pojęciem i definicją, wówczas staramy się wyjaśnić jego znaczenie. Stawiamy pytania o wszelki sens, istotę i paradygmaty utożsamiające ten termin. Warto więc zdefiniować *polemologię* oraz przedstawić jej teoretyczne aspekty, przedmiot badań i założenia.

Jak już wcześniej nadmieniono, początkowe etapy rozwoju polemologii są ściśle łączone z okresem II wojny światowej, w związku z tym globalne skutki tej wojny oraz rodzące się nuklearne zagrożenia przyczyniły się do utworzenia obszaru badań nad wojnami – polemologii.

Termin *polemologia* na ogół nie jest znany ani nie był też używany w środowisku uprawiającym dawne nauki wojskowe czy współczesne nauki o obronności i nauki o bezpieczeństwie i im pokrewne. Jednak zważywszy na zakres problemowy polemologii i możliwość zastosowania jej teorii w rozwiązywaniu współczesnych problemów wojny i pokoju, uznano za celowe dokonanie identyfikacji tej wiedzy oraz jej wzbogacenia w obecnych i prognostycznych uwarunkowaniach. Jako przyczynę zwiększonego zainteresowania polemologią wskazać można też „potrzebę zintegrowania wysiłków celem poznania istoty współczesnych wojen i konfliktów zbrojnych”, będących podstawą do projektowania skutecznych sposobów przeciwdziałania zagrożeniom wojennym oraz wysiłków na rzecz utrzymania pokoju, zwłaszcza w wymiarze regionalnym i globalnym.

¹⁶ A. Gałganek, *Polemologia jako krytyka peace research*, „Studia Nauk Politycznych” 1985, nr 3-4, s. 134.

Definicja polemologii

Polemologia jest relatywnie młodą dyscypliną naukową zajmująca się badaniem wojen i konfliktów zbrojnych, mimo iż różne koncepcje wojen pojawiały się od zarania naszej cywilizacji¹⁷. Słowo *polemologia* wywodzi się od greckiego słowa *polemos*, co oznacza – *konflikt, spór, wojna*.

W literaturze odnajdujemy wiele wyjaśnień terminologicznych i definicji polemologii. Według Cz. Mojsiewicza „polemologia jest nauką o pokoju oraz drogach i środkach budowy świadomego społeczeństwa pokojowego. Dyrektywa badawcza tej orientacji to od poznania wojny do poznania natury pokoju”¹⁸.

Natomiast wspomniany T. Kęsoń formułuje polemologię jako dziedzinę nauki, której zadaniem jest szczegółowa analiza konfliktów przeszłości, teraźniejszości i przyszłości. Koncentruje się na scharakteryzowaniu ich okresowości, natury, czasu trwania, nasilenia, klasyfikacji, form, uczestniczących sił zewnętrznych oraz odpowiedzi społeczności międzynarodowej. Środkiem badawczym polemologii są analizy dyskursywne, które opierają się na intelektualnym, logicznym i systematycznym rozumowaniu prowadzącym do realizacji założonego celu. Bazują również na wyciąganiu stwierdzeń, gdzie każda koncepcja w tej kolejności myślenia jest rezultatem poprzedniej i warunkuje następną¹⁹. W różnych pracach, opracowaniach i materiałach źródłowych można spotkać różnorodne określenia polemologii. Jednakże po przeprowadzeniu szczegółowych analiz i zestawieniu odmiennych podejść do tejże definicji można zaproponować następujące ujęcie definicji polemologii.

„Polemologia oznacza obszar badań nad wojnami i konfliktami zbrojnymi zarówno przeszłości, teraźniejszości, jak i przyszłości. Jest dyscypliną naukową zajmującą się wyjaśnianiem przyczyn, źródeł, uwarunkowań wojen i konfliktów zbrojnych. Analizuje ich naturę, umiejscawia w czasie i przestrzeni, bada ich cykliczność, natężenie, rozmiar, skalę, a także związki przyczynowo-skutkowe oraz klasyfikację”²⁰.

Z kolei E. Ponczek definiuje polemologię jako: „naukę o wojnie, której etiologia, łącznie z refleksją o przedsięwzięciach dotyczących możliwości wyeliminowania konfliktów militarnych oraz zapewnienia bezpieczeń-

¹⁷ K. Piskrzyńska, *Kryzysy i konflikty międzynarodowe w wymiarze regionalnym. Rozważania teoretyczne*, www.sbc.org.pl (dostęp: 18.06.2015).

¹⁸ Cz. Mojsiewicz, *Problemy globalne ludzkości*, [w:] *Leksykon problemów narodowych i konfliktów zbrojnych*, red. W. Malendowski, Cz. Mojsiewicz, Atla 2, Wrocław 2003, s. 95.

¹⁹ T. Kęsoń, *Pojęcie konfliktu i wojny w literaturze. Podejście polemologiczne w badaniach konfliktów zbrojnych*, Warszawa 2008, s. 10.

²⁰ Ibidem.

stwa oraz urzeczywistnienia ładu pokojowego”²¹. W podejściu tym kładzie się nacisk na analizę przyczyn fenomenu zjawiska wojny oraz podejmowanie wszelkich działań o utylitarnym charakterze w sferze dotyczącej człowieka jako jednostki i społeczeństw.

Terminologiczne ujęcie polemologii można również odnaleźć w *Leksykonie współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych*, gdzie określana jest jako: „obszar badań nad wojnami. Zajmuje się wyjaśnianiem przyczyn, źródeł, uwarunkowań konfliktów zbrojnych i wojen”²².

„**Polemologia**, jako nauka, ma czytelnie określony przedmiot badań, którym są wojny i konflikty zbrojne przeszłości, teraźniejszości i przyszłości. Zainteresowania poznawcze obejmują także naturę wojen i konfliktów zbrojnych, jako fenomen zjawiska społecznego oraz ich typologię”²³.

Przedmiot badań polemologii

Zgodnie z powyższymi rozważaniami polemologia za przedmiot swoich badań uznaje zjawisko wojny i konfliktów zbrojnych, które rozpatruje na trzech poziomach:

- teoretyczne badania konfliktów;
- badania dyskursywne wojny i pokoju;
- badania szczegółowe sytuacji konfliktowych²⁴.

Polemologię wyróżniają następujące obszary poznawcze: *badanie wielokryterialne wojen i konfliktów zbrojnych przeszłości* (analizy porównawcze, statystyczne, strukturalne i inne), *teraźniejszości* (identyfikacja problemu) i *przyszłości* (prognozowanie), określanie natury wojen i konfliktów zbrojnych (fenomen zjawiska, powody agresywnych zachowań), czynników powodujących ich *periodyczność* nazywaną *rytmami wojowniczości*, określanie wskaźników ich intensywności, pomiar i porównania czasu ich trwania, a także dokonywanie podziału typologicznego²⁵.

Polemologia próbuje odpowiedzieć na pytanie: „Dlaczego społeczeństwa w określonym momencie swoich dziejów podejmują działania wojenne”? Według wybitnych polemologów wojna jest zjawiskiem najbardziej kontrowersyjnym wśród zjawisk społecznych. Jest zjawiskiem destrukcyjnym. Na skutek wojny upadają cywilizacje, a równocześnie „przejście od jednego

²¹ E. Ponczek, *Wojna – bezpieczeństwo – pokój w kontekście refleksji polemologiczno-irenologicznej*, [w:] *Konflikty współczesnego świata*, red. G. Ciechowski, J. Sielski, Adam Marszałek, Toruń 2006, s. 7.

²² Cz. Mojsiewicz (red.), *Leksykon współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych*, Wyd. Atla 2, Wrocław 1998, s. 228.

²³ M. Huzarski, *Polemologia – stan obecny i perspektywy rozwoju*, [w:] *Obronność jako dyscyplina naukowa*, red. A. Polak, K. Krakowski, Warszawa 2014, s. 54.

²⁴ Cz. Mojsiewicz (red.), *Leksykon współczesnych...*, op. cit., s. 12.

²⁵ T. Kęsoń, *Pojęcie konfliktu...*, op. cit.

okresu w dziejach narodów do drugiego jest efektem szerokich zmian, których źródłem jest prawie zawsze wojna”²⁶.

Umiejscowienie polemologii w typologii nauk o obronności

Zjawisko wojny i pokoju od zarania dziejów było przedmiotem zainteresowania specjalistów i badaczy z wielu dziedzin i dyscyplin naukowych. Można zatem stwierdzić, że wojna i konflikty zbrojne są zjawiskami społecznymi, które wymagają wieloaspektowych, interdyscyplinarnych badań. Stąd też podejście polemologiczne w badaniach wojny, konfliktów zbrojnych oraz pokoju wykorzystuje dorobek naukowy z różnych dziedzin i dyscyplin naukowych.

Najczęściej wskazuje się na: *nauki o obronności, nauki o bezpieczeństwie, filozofię, socjologię, historię, politologię, stosunki międzynarodowe, nauki techniczne, antropologię, demografię, ekonomię, informatykę czy etiologię* (Rys. 1).

Rys. 1. Korelacja obszarów badań w polemologii.

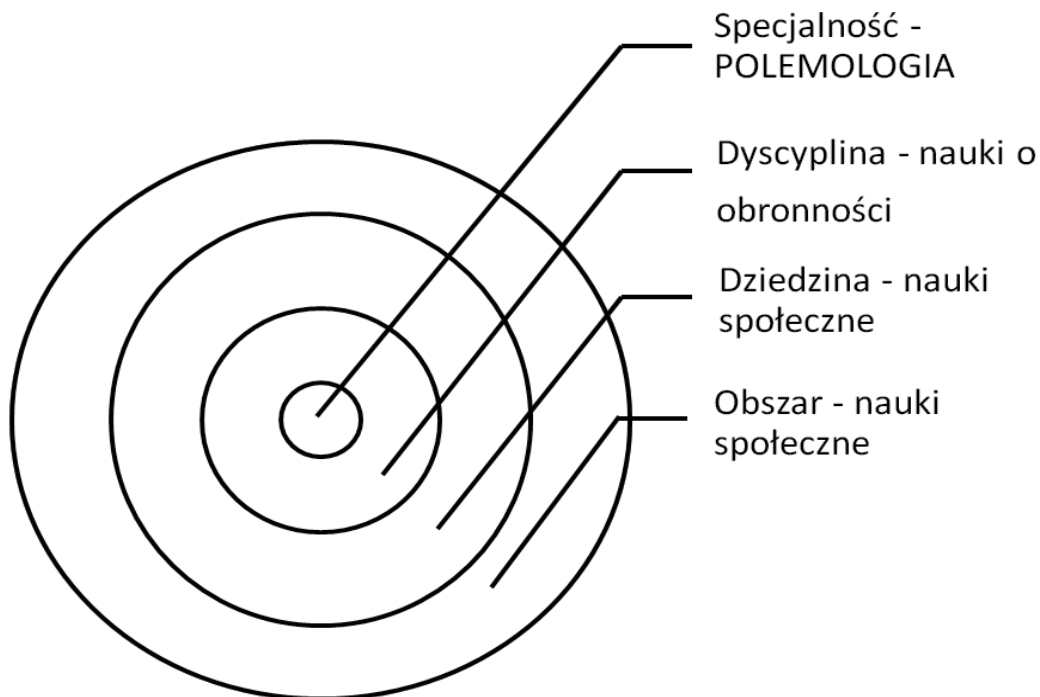
Źródło: opracowanie własne na podstawie: A. Czupryński, *Sztuka wojenna i polemologia w aspekcie wspólnego obiektu poznania naukowego*, [w:] *Od sztuki wojennej do polemologii*, red. A. Polak, A. Czupryński, Warszawa 2012, s. 414.

W aspekcie powyższych analiz wywnioskować można, iż wojna, konflikty i pokój są przedmiotem badań, w określonych częściach, w naukach społecznych, humanistycznych oraz pokrewnych dyscyplin naukowych. Każda

²⁶ Ibidem, s. 11.

z tych dyscyplin, m.in. filozofia, politologia, socjologia, historia i inne, w wyniku prowadzonych badań, gromadzi wiedzę teoretyczną o wojnie, konfliktach zbrojnych i pokoju. Do czasu pojawienia się polemologii nie było takiej nauki, która zajmuje się syntezą tej wiedzy i jej wykorzystywaniem w badaniach polemologicznych.

Z powyższych rozważań jednoznacznie wynika, że zasadne jest umiejscowienie typologiczne *polemologii* jako specjalności naukowej nauk o obronności (Rys. 2).

Rys. 2. Miejsce polemologii w typologii nauk o obronności.
Źródło: opracowanie własne.

Wykorzystanie wiedzy polemologicznej

Wojny oraz konflikty stanowią nieodłączny element funkcjonowania społeczeństw od zarania dziejów. Biorąc pod uwagę cały ten okres zachodziły ciągle przeobrażenia, przede wszystkim zmiany w odniesieniu do intensywności, zasięgu, czasu trwania wojen. Istota badań nad obronnością i polemologią wskazuje na potrzebę dynamicznego, ukierunkowanego oraz procesualnego charakteru badań.

Można powiedzieć, że polemologia stanowi wyzwanie dla obronności, gdyż w wielu przypadkach używa pojęć zaczerpniętych z różnych dziedzin naukowych. Niejednokrotnie są to pojęcia szczegółowe i precyzyjne w odniesieniu do określonych dyscyplin, co związane jest z wieloaspektowością

i złożonością kwestii politycznych, ekonomicznych, społecznych, militar-nych.

W naukach o obronności za przedmiot badań uznaje się aspekty odno-żące się do działania systemu obronności państwa, jego podsystemów oraz działalności administracji publicznej na rzecz obronności. Ważnym elementem w omawianej kwestii są również Siły Zbrojne RP, które są głów-nyim ogniwem działania w sferze militarnej oraz ogniwem pomocniczym dla organów cywilnych w sferze pozamilitarnej.

Na podstawie przeprowadzonych analiz, można wywnioskować, iż w obszarze zainteresowania polemologa znajdują się przede wszystkim:

- zjawiska wojen i konfliktów zbrojnych,
- polityka i jej główne narzędzia,
- ekonomia i jej siła sprawcza w kreowaniu konfliktów,
- społeczeństwo w aspekcie wyrażania woli konfliktu,
- organizacja, jaką jest państwo czy siły zbrojne,
- cywilizacja i kultura jako wyznaczniki kooperacji lub rywalizacji,
- filozofia w treściach etyczno-moralnych danego narodu.

Warto nadmienić, iż polemologia nie może istnieć jako samodzielna dziedzina nauki, powinna czerpać pewne podstawy swoich badań z innych dziedzin i na tym również opierać swoje podłoże do przyszłych analiz. Re-lacje pomiędzy polemologią, a pozostałymi specjalnościami nauk o obron-ności są ściśle powiązane, widoczna jest wymiana wzajemnych poglądów i opinii. Polemologia jest również świetnym przykładem, który łączyłby wszelkie zbiory nauki i specjalności, które – może gdyby nie ona – w ogóle by się nie spotkały. Kompleksowe i indywidualne ujęcie problemu wojny może stanowić paradygmat szczegółowego spojrzenia i wglądu w zagad-nienia wojny, konfliktów i pokoju. Polemologia stanowi zatem przedmiot interdyscyplinarnych powiązań, a zarazem uważana jest za dobry przy-kład zbiorowej działalności innych dyscyplin naukowych, zajmujących się ogólną problematyką wojny, konfliktów i pokoju.

Na podstawie uzyskanych rezultatów badawczych, wnioskować można, iż polemologia zajmuje znaczące miejsce w naukach o obronności. Jedno-cześnie wykazany szeroki zakres przedmiotu badań wymagających podej-ścia interdyscyplinarnego wskazuje na potrzebę uznania jej jako dyscypli-ny naukowej w dziedzinie nauk społecznych. Oprócz spełnienia wymagań naukowości, zauważalny jest dynamiczny wzrost publikacji, prac promo-cyjnych i zainteresowań badawczych skutkujących wzbogaceniem wiedzy polemologicznej.

Podsumowanie

Nauki o obronności i polemologia znajdują się w fazie rozwoju, nadal poszukuje się dla nich zgodnych z wymogami współczesnej wiedzy odpowiednich wytycznych teoretycznych i metodologicznych. Natomiast podczas analizy zjawiska wojny i konfliktów zbrojnych istotne znaczenie może mieć wiedza polemologiczna, która może przyczynić się do umacniania i podnoszenia poziomu międzynarodowego bezpieczeństwa i utrzymania pokoju na świecie, a jej zakres badań obejmuje również przewidywanie konfliktów zbrojnych i wojen. Idea prognozowania polega na podjęciu wszelkich starań w celu ewentualnego przewidzenia wybuchu wojny poprzez analizę objawów i symptomów generowanych przez struktury i zjawiska koniunkturalne.

Badania polemologiczne powinny dążyć do poznania natury wojny oraz wskazania prognostycznych kierunków związanych z wojnami i konfliktami zbrojnymi. Natomiast kwestie teoretyczno – metodologiczne polemologii powinny być twórczo wykorzystywane do wzbogacania teorii nauk o obronności, a w badaniach polemologicznych wskazane jest wykorzystanie wiedzy z innych nauk pokrewnych.

Ponadto, na podstawie przeprowadzonych badań, można przedstawić polemologię jako dyscyplinę naukową. Dlatego istnieje uzasadniona potrzeba interdyscyplinarnej wymiany doświadczeń i uzyskiwanych rezultatów badań o naturze, istocie i fenomenie wojny. Stąd też stwierdzić można, że polemologia, jako nauka, powinna mieć charakter interdyscyplinarny. Wiele przesłanek wskazuje na to, że aktualnie przy uprawianiu jakiejkolwiek dyscypliny naukowej, widoczne jest wzajemne przenikanie się zakresu innych dyscyplin naukowych, dotyczy to także polemologii.

Dużo czynników wskazuje na to, że wojna jako przedmiot badań nauk o obronności i polemologii staje się aktualnie kluczowym i ważnym obiektem w analizach i diagnozach prowadzonych w celu podejmowania działań na rzecz pokoju.

Bibliografia

1. Bogusz J., Kosyrz Z., *Kształtowanie postaw patriotyczno-obronnych młodzieży*, Warszawa 1979.
2. Dziennik Ustaw 1951 r. nr 17, poz. 134.
3. Dziennik Ustaw 1952 r. nr 49, poz. 324.
4. Dziennik Ustaw 2011 nr 179, poz. 1065.
5. Gałganek A., *Polemologia jako krytyka peace research*, „Studia Nauk Politycznych” 1985, nr 3-4.

6. Kęsoń T., *Pojęcie konfliktu i wojny w literaturze. Podejście polemologiczne w badaniach konfliktów zbrojnych*, Warszawa 2008.
7. *Konflikty współczesnego świata*, red. Ciechowski G., Sielski J., Toruń 2006.
8. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, (Dz.U. z 1997 r. Nr 78), art. 5.
9. Koziej S., *Między piekłem a rajem. Szare bezpieczeństwo na progu XXI wieku*, Toruń 2006.
10. Koziej S., *Obronność Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1989-2009*, Warszawa 2010.
11. *Leksykon problemów narodowych i konfliktów zbrojnych*, red. Malendowski W., Mojsiewicz Cz., Wrocław 2003.
12. *Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego*, red. Sienkiewicz P., Marszałek M., Świeboda H., t. IV, Warszawa 2012.
13. Mojsiewicz Cz., *Leksykon współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych*, Wrocław 1998.
14. Monitor Polski 2005 nr 79, poz. 1119.
15. Monitor Polski 2011 nr 14, poz. 148.
16. *Obronność jako dyscyplina naukowa*, red. Polak A., Krakowski K., Warszawa 2014.
17. Piskrzyńska K., *Kryzysy i konflikty międzynarodowe w wymiarze regionalnym. Rozważania teoretyczne*, www.sbc.org.pl (dostęp: 18.06.2015).
18. Szulc B. (red.), *Metodologiczne i edukacyjne wyznaczniki nauk o obronności*, Warszawa 2013
19. Wołęjszo J., Jakubczak R., *Obronność - teoria i praktyka*, Warszawa 2003.

Liczba znaków ze spacjami: 31 535